

De politiek-religieuze context rond het Beleg van Oostende (4)

Eddy Masschalck

9) Alexander Farnese

Filips II stelt Alexander Farnese aan als bevelhebber van de Spaanse troepen in de Nederlanden. Hij moet er de landvoogd Don Juan van Oostenrijk bijstaan. Farnese is Hertog van Parma, zoon van de vroegere landvoogdes Margaretha van Parma, neef van Filips II en opgevoed aan diens hof. Hij is een briljant generaal, misschien wel de beste generaal van de Renaissance, een uitstekend diplomaat, meester in het samenspel van politiek en militaire operaties. Door zijn Italiaanse afkomst voelt Farnese ook beter de gevoeligheden aan van de steden.

Alexander komt op 20 januari 1578 aan te Namen, waar hij ontvangen wordt door zijn oom Don Juan. Op 1 oktober sterft Don Juan plots aan de pest. Farnese volgt hem op als landvoogd. Tussen 1579 en 1585 (val van Antwerpen) zal Farnese vrijwel alle steden in de Zuidelijke Nederlanden heroveren.

In verschillende steden komen radicale calvinisten aan het bewind. Er wordt soms zeer onverdraagzaam opgetreden tegen katholieken. De Staten vaardigen een plakkaat uit dat de rooms-katholieke geestelijkheid verbiedt het katholieke geloof in het openbaar te belijden en te prediken. Op 18 mei 1578 worden de jezuiten te Antwerpen de stad uitgedreven. Gent wordt een Calvinistische republiek (1578-1584). Kerken en kloosters worden er geplunderd. Op 28 juni 1578 worden er vier franciscanen en een augustijn geselsd en levend verbrand. Ook in Brugge worden kloosterlingen verjaagd. Op 26 juli worden te Brugge 3 franciscanen geselsd en levend verbrand.

De katholieke adel (o.a. La Motte, gouverneur van Grevelingen) en geestelijken in de Franstalige graafschappen Henegouwen en Artesië (Artois) hebben genoeg van het gedrag van de calvinisten die de Pacificatie van Gent en het Eeuwig Edict met de voeten treden en maar niet ophouden met het plunderen van kerken en kloosters. Op 6 januari 1579 tekenen zij de Unie van Atrecht (Arras). Zij vragen Spaanse troepen te houden in de Nederlanden ter bescherming van het katholicisme. Mei 1579 sluiten ze, samen met Waals-Vlaanderen, een vredesverdrag met de Hertog van Parma.

Op 29 januari 1579 sluiten de zeven noordelijke provincies een defensief verbond tegen de Spaanse overheersing, de Unie van Utrecht. Vlaanderen en delen van Brabant sluiten zich hier bij aan, maar worden enkele jaren later door de Spanjaarden heroverd. De gewesten kunnen nu zelf hun godsdienstzaken regelen. De calvinisten hebben echter al op veel plaatsen de macht naar zich toetrokken. Meer en meer wordt de Utrechtse Unie door calvinisten geleid. De Unies van Atrecht en Utrecht, Farnese zal handig gebruik maken van de verdeeldheid.

Op 26 juli 1581 ondertekent de Staten-Generaal het Plakkaat van Verlatinghe. Hierbij verklaren de noord-nederlandse gewesten zich formeel onafhankelijk. Elke vorm van trouw aan Filips II wordt afgezworen. Voortaan staan die gewesten bekend als de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. (Er is nu in Nederland een voorstel om die dag als onafhankelijkheidsdag te vieren).

Filips verklaart in augustus 1580 Willem van Oranje, de 'vijand van de christenheid en het menselijk geslacht', vogelvrij. Er wordt een beloning uitgelooft van 25000 dukaten, een erfelijke adeltitel beloofd en vergiffenis geschonken voor alle wandaden, aan iedereen die de prins kan ombrengen. Op 18 maart 1582 ontsnapt Willem aan een aanslag te Antwerpen. De opdrachtgever en een dominicaner biechtvader die op de hoogte was, worden er gevangd en gevierendeeld.

Op 10 juli 1584 wordt Willem door de katholieke Bourgondiër Balthasar Gerards neergeschoten in zijn residentie te Delft. Er heerst diepe verslagenheid onder zijn medestanders maar sommige radicale katholieken en calvinisten verheugen zich. Een priester uit Delft vraagt zelfs aan Rome om de moordenaar zalig te verklaren.... Gerards wordt op 14 juli 1584, ten overstaan van een grote menigte, gruwelijk gefolterd en levend gevierendeeld. Zijn nabestaanden worden door Filips II in de adelstand verheven. Willem wordt op 3 augustus begraven in de Nieuwe Kerk van Delft.

Willem wordt de Vader des Vaderlands genoemd. Zijn tweede zoon Maurits (1567-1625), Graaf van Nassau, volgt in november 1585, op 18-jarige leeftijd, zijn vader op als stadhouder van Holland en Zeeland. In 1587 wordt hij benoemd tot kapitein-generaal van het Staatse leger. Maurits reorganiseert het volgens de antieke manier van oorlogvoering. Zijn leger wordt een voorbeeld voor Europa.

Niet zozeer door veldslagen, maar door belegeringen, brengt Farnese tussen 1582 en 1585

alle steden en gebieden in de zuidelijke Nederlanden weer onder Spaans gezag. In 1583 valt een groot deel van de Vlaamse kuststrook in zijn handen. Hij probeert in 1583 Oostende te veroveren, maar geeft het reeds op na enkele dagen. In 1584 worden Ieper, Brugge en Gent ingenomen.

Farnese's hoogtepunt is de val van Antwerpen.

De stadsmuren van Antwerpen behoren tot de sterkste van Europa, maar door de verregaande inspraak van de gilden, wijkmeesters, hoofdmannen en raden komt men in Antwerpen slechts moeizaam tot overeenkomsten. Burgemeester Filips van Marnix van Sint-Aldegonde heeft nergens een beslissende stem.

Farnese onderwerpt vanaf september 1584 Antwerpen aan een blokkade, ondermeer door een pontonbrug over de Schelde.

Op 17 augustus 1585 trekt Marnix met een delegatie naar het hoofdkwartier van Parma te Beveren om er zijn handtekening te zetten onder een vredesakkoord, de Acte van Reconciliatie. Dit akkoord komt tot stand zonder dat er een schot wordt gelost op Antwerpen. Farnese wordt geridderd in de orde van het Gulden Vlies en trekt op 27 augustus in triomf de stad binnen. In de Onze-Lieve-Vrouwekerk wordt voor Parma het Te Deum Laudamus gezongen.

Na de val van Antwerpen zijn de gehele zuidelijke Nederlanden weer onder Spaanse controle, uitgenomen Oostende en Sluis. Gezien Antwerpen nu in Spaanse handen is, sluiten de Staatsen nu de Schelde voor alle Vlaams handelsverkeer. Met het verdrag van Munster in 1648 wordt de feitelijke scheiding tussen Noord en Zuid bekrachtigd en krijgen de Staatsen de definitieve controle over de Schelde. De Schelde zal twee eeuwen gesloten blijven tot 1 oktober 1795, de officiële aanhechting van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk. Zo gaat het economisch wonder Antwerpen ten onder.

De Hervormden verlaten in groten getale de stad.

Farnese sterft op 2 december 1592 te Arras, op achtenveertigjarige leeftijd.

Justus Lipsius noemt hem 'de Stichter van Belgie'.

Farnese wordt als bestuurder der Nederlanden tijdelijk opgevolgd door de Nederlandse Graaf Pieter Ernst van Mansfelt, die in 1594 wordt opgevolgd door Aartshertog Ernst van Oostenrijk, broer van Aartshertog Albrecht van Oostenrijk.

Ernst van Oostenrijk overlijdt al op 21 februari 1595 en wordt opgevolgd door Fuentes, een Spaans officier en staatsman.

10) De Engelsen komen in beeld

Sedert de dood van Hendrik II in 1559 is Frankrijk verlamd door een burgeroorlog. Daardoor begint het machtsevenwicht op het continent sterk over te hellen naar Spanje.

In 1572 vragen Willem van Oranje en de Staten van Holland en Zeeland, de protestantse Engelsen om hulp. Aan de ene kant wil Elisabeth de toch al gespannen verhouding tussen Engeland en Filips II niet slechter laten worden dan ze al is, aan de andere kant is Elisabeth bang dat de Nederlanden volledig in handen van Spanje zullen vallen en dat ze dan zelf het doelwit zal worden van Spanje.

Ze besluit om voorlopig weinig te ondernemen en alleen af en toe geld te sturen naar de opstandelingen in Holland en Zeeland. De Watergeuzen hadden basissen in Engelse havens waar ze werden gedoogd. In het voorjaar van 1572 ontzegt de koningin de Watergeuzen de toegang tot Engelse havens. De Watergeuzen bezetten op 1 april 1572 Den Briel aan de monding van de Maas.

Alva zoekt toenadering tot Elisabeth. Zij begint zich haar tussenkomst ten gunste van Willem van Oranje te beklagen. De vriendschappelijke betrekkingen worden hersteld door de overeenkomst van Nijmegen (15 maart 1573).

Daar de Staten er nog niet aan toe zijn om alleen het bewind op te nemen, vragen ze in 1576, eerst aan de Franse kroonprins, de hertog van Anjou, daarna aan Elisabeth, om als soeverein op te treden. Geen van beiden is bereid. Ze willen geen officiële vijandschap met Filips II.

Na de Pacificatie van Gent (8 november 1576), waarbij de opstandelingen groter en

beter georganiseerd geraken, vraagt Willem de Engelsen opnieuw om steun. Nu de opstand beter georganiseerd lijkt, begint Elisabeth meer te voelen voor Engelse tussenkomst in het conflict.

Op 19 september 1580 aanvaardt de Franse kroonprins, de Hertog Frans van Anjou, zoon van Hendrik II van Frankrijk en Catharina de Medici, beperkte soevereiniteit over de opstandige gewesten. Op 18 augustus 1581 verovert de Hertog Kamerijk (Cambrai) dat al meer dan een jaar door de troepen van Parma wordt belegerd. Op 3 september 1581 verovert hij Chateau Cambresis. De Hertog verlooft zich met Koningin Elisabeth. Via die weg zou Elisabeth ook invloed in Frankrijk en de Nederlanden kunnen krijgen. Maar het blijft bij een verloving. Hij verlaat London op 1 februari 1582 en wordt op 10 februari te Vlissingen door Willem van Oranje op Nederlandse bodem verwelkomd. Van 19 tot 22 februari wordt hij met heel veel feestelijkheden en eerbetoon te Antwerpen onthaald. Hij wordt er door de Staten-Generaal tot Hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen benoemd. Zijn bewind in de opstandige gewesten is echter weinig succesvol. Anjou wil totale zeggenschap krijgen van de Staten. Hij beraamt een greep naar de macht en begint in de aan de hem toevertrouwde steden systematisch de bestaande troepen door Franse bezettingslegers te vervangen. Op 17 januari 1583 probeert hij Antwerpen te veroveren, maar dat mislukt. Ook andere steden slagen er nu in de Fransen buiten te werken. In Oostende worden de Franse manschappen ontwapend, opgesloten in de kerk en vervolgens naar Calais gevaren. Juli 1583 herovert Farnese Duinkerke. Anjou verlaat de Nederlanden. Hij overlijdt op 10 juni 1584.

In 1585, volledig omcirkeld door het Spaanse leger en beroofd van hun leider Willem van Oranje, bieden Zeeland, Utrecht en Friesland wanhopig de soevereiniteit van hun provincies aan, eerst aan Hendrik III van Frankrijk die weigert, daarna aan Elisabeth I.

Elisabeth I vreest een totale Spaanse overheersing van de Nederlanden. Dat zou wel eens kunnen eindigen in een veroveringsaanval op Engeland. Temeer dat er tegelijk een verregaande toenadering is tussen Spanje en de Katholieke Liga in Frankrijk waarbij Filips belooft de Liga te financieren (Verdrag van Joinville, 1584).

Elisabeth besluit de opstandelingen openlijk te steunen met geld, manschappen en leiderschap. De steun zal zo gedoseerd worden dat de opstandelingen voldoende weerstand kunnen bieden. Dit is een keerpunt, voor het eerst wordt Elisabeth I direct betrokken.

Het Verdrag tussen Elisabeth en de Nederlanden wordt getekend op 20 augustus 1585, dus direct na de val van Antwerpen. Het wordt het Verdrag van Nonsuch genoemd naar het riante (non such = zonder gelijke) paleis van Hendrik VIII te Surrey, waar het verdrag ondertekend wordt. (Een barones heeft het paleis in 1682 laten afbreken om haar speelschulden te kunnen betalen...).

Engeland belooft 5000 man voetvolk, 1000 paarden, en een jaarlijks voorschot van 126000£ (600.000 gulden). Dit is een aanzienlijk bedrag, nl een kwart van de totale kosten van het leger van de Republiek, of bijna de helft van de jaarinkomsten van de koningin. Alle bedragen en kosten dienen terugbetaald binnen de vijf jaar na het herstel van de vrede.

Als onderpand voor de terugbetaling zullen Vlissingen, het strategisch gelegen fort Rammekens en Den Briel geleid worden door Engelse gouverneurs, benoemd door de Koningin en goedgekeurd door de Staten, en er zullen Engelse troepen worden gelegerd. Daarmee beheerst ze de monding van Schelde, Rijn en Maas. Het loon van de Gouverneur en de soldij van de soldaten is op kosten van de Republiek. Het onderpand blijft tot alle bedragen volledig zijn terugbetaald.

Verder krijgt de Koningin ruime invloed door 2 zetels in de Raad van State, een or-

gaan dat een sleutelrol moet gaan spelen in de politieke organisatie van de rebellerende gewesten.

Een Engelsman wordt Gouverneur-Generaal (in feite opvolger van Willem van Oranje) en krijgt dus autoriteit over het Staatse leger.

In het voorlopig verdrag van 2 augustus 1585 worden Oostende en Sluis vermeld als pandsteden, maar niet in het finaal verdrag. De prioriteit ligt nu ondermeer in het afsluiten van de Scheldemonding en dus van Antwerpen.

In de praktijk zal Oostende als pandstad behandeld worden. Van 1587 tot 1599 zal Oostende verschillende Engelse militaire gouverneurs kennen en bestaat het garnizoen er volledig of gedeeltelijk uit Engelse troepen. Was er een geheim akkoord?

De eerste Gouverneur-Generaal die Elisabeth naar de Nederlanden stuurt is Robert Dudley, de Earl of Leicester. Hij arriveert in december 1585 met vijfduizend Engelse soldaten. De Earl blijkt snel incompetent. Hij heeft weinig militair leiderschap en dus leveren zijn campagnes weinig resultaat. Op 12 oktober 1586 komt Zutphen in Spaanse handen. Op 5 augustus 1587 komt de strategisch belangrijke haven Sluis terug in Spaanse handen. Door de val van Sluis in 1587 is in Vlaanderen alleen Oostende nog in Staatse handen. De Staatsen zijn dan ook snel diep ontgoocheld over de alliantie. Leicester verlaat de Nederlanden op 17 december 1587 en wordt opgevolgd door Lord Willoughby. Deze laatste wordt aangesteld als stadhouder van de Koningin voor de plaatsen die haar in pand zijn gegeven.

Na de ervaring met Leicester heroriënteert de Staatse leiding zijn politiek. Vooraleer de Engelsen het goed en wel beseffen is landsadvocaat Oldenbarnevelt al begonnen met de uitholling van de Raad van State vooral door de Raad te reduceren tot een uitvoerend orgaan van de Staten-Generaal. De Staatse leiding wil zelf terug het initiatief nemen en de provinciën naar een

volledige onafhankelijke staat leiden onder soevereiniteit van de Staten-Generaal. Strategische en tactische beslissingen worden nu grotendeels door de Staatse leiders genomen, namelijk door Maurits van Nassau, tweede zoon van Willem van Oranje, Stadhouders van Holland en Zeeland, leider van militaire operaties te velde, en Johan van Oldenbarnevelt, de echte politieke leider.

De Engelsen krijgen nu te doen met een onafhankelijke geallieerde waarvan de doelen niet noodzakelijk samenvallen met de hunne. De onafhankelijkheid van de Staten wordt door de Engelsen gemakkelijk aanvaard. Ze zijn bereid om het militaire initiatief aan de Nederlanders over te laten en hun troepen te laten gebruiken voor campagnes gepland en uitgevoerd door de Nederlanders. Als tegengewicht behouden ze het recht om Engelse soldaten in te zetten voor campagnes in Frankrijk, Spanje of Ierland en daarenboven hulp te krijgen van de Nederlandse vloot in de campagne tegen Spanje.

Sir Francis Vere (1560-1609), soldaat van edel huize, begint zijn loopbaan in de Nederlanden in 1586, als soldaat in dienst van het Engelse expeditieleger van Leicester. In de lente van 1587 komt hij in het Oostends garnizoen terecht. Commandeur Willoughby verlaat de Nederlanden in de lente van 1589. In 1590 vervangt Vere ad-interim zijn oom Lord Willoughby als Overste-Generaal van het Engels regiment. Vere wint het vertrouwen van Maurits en neemt deel aan tal van militaire operaties, vb te Bommel (juli 1589), Breda (maart 1590), Zutphen (juni 1591), Steenwyck (juni 1592), Coeverden (sept 1592), Geertruidenberg (juni 1593), Turnhout (januari 1597). In 1598 wordt Vere gouverneur van Den Briel.

(wordt vervolgd)

GENIET MET AZURIET!

Reisbureau voor alle touroperators,
vlieg-, trein-, bootticketten.

*Waar service en dienstbaarheid
geen ijdel woord is!*

REIZEN

Torhoutsesteenweg 449
Hoek Kastanjelaan
8400 Oostende
Tel. 059 51 49 51

Openingsuren

*Maandag, dinsdag, woensdag, donderdag en
vrijdag: 9 tot 12 en 14 tot 18 uur.
Zaterdag: 9.30 tot 12 uur.*

**Grafisch Bedrijf
LAMMAING**
Wij geven vorm aan uw identiteit.

Industriezone 2
Zandvoordeschorredijkstr., 14
8400 Oostende
T.059 70 71 23
F.059 80 45 79
print@lammaing.com
www.lammaing.com